

Rakurs

Akif Musayev
Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyinin
Vergi siyasəti və strateji araşdırmalar Baş İdarəsinin rəisi

Əhalinin məşğulluğu və gəlir vergisi

Əsaslandığı ictimai-iqtisadi quruluşundan asılı olmayaraq, hər bir dövlətin qarşısında duran əsas məsələlərdən biri əhalinin məşğulluğunun təmin edilməsidir. Əhalinin məşğulluğu, bir tərəfdən, insanların gəlirlərinin təmin edilməsində, digər tərəfdən isə dövlətin sosial yükünün azaldılmasında başlıca rol oynayır. Dövlət yeni iş yerlərinin açılmasını stimullaşdırmaqla davamlı sosial-iqtisadi inkişafa əsas yaradır.

Məşğulluğun stimullaşdırılmasında dövlət tərəfindən istifadə olunan mühüm iqtisadi alətlərdən biri də vergi siyasətidir. İqtisadi nəzəriyyəyə əsasən, vergi yükünün istehsaldan istehlaka keçirilməsi müəssisələrin sərəncamında qalan gəlirləri artırır, bu isə öz növbəsində, onu investisiya resurslarına keçirməklə yeni iş yerlərinin açılmasını stimullaşdırır. Yeni iş yerlərinin açılması məşğulluğun səviyyəsinə təsir etməklə büdcəyə daxil olan gəlir vergisi və sosial ayırımların məbləğini artırır. Başqa sözlə, məşğulluğun səviyyəsini artırmaqla həm əhalinin həyat səviyyəsi yüksəlir, həm də vergi siyasətinin fiskal funksiyası təmin edilir. Məhz bu baxımdan, yeni iş yerlərinin açılması bir cöx inkişaf etmiş ölkələrin əsas strateji məqsədidir.

Bu amillərin sayı çox olsa da, əsasən, aşağıdakıları qeyd etmək olar:

1. Əmək bazarında əməyə olan tələblə onun təklifinin strukturu arasındakı uyğunsuzluğun aradan qaldırılması problemi;
2. Hər bir şəxsin sərbəst surətdə əmək bazarında öz əməyinin təklif edilməsinin təmin olunması imkanları;
3. Əməyə olan tələbin yüksək qalması üçün qabaqlayıcı tədbirlərin həyata keçirilməsi.

Göründüyü kimi, bu problemlərin həlli yalnız vergi siyasəti ilə məhdudlaşmır. Burada əmək bazarının tələbləri ilə təhsil siyasətinin uyğunlaşması, investisiya siyasəti, sahibkarlığın, xüsusilə orta və kiçik biznesin inkişafı vacib amillərdir. Bu baxımdan, əhalinin məşğulluq səviyyəsinin artırılması məqsədilə həyata keçirilən vergi siyasəti dövlətin sosial-iqtisadi siyasətinin digər istiqamətləri ilə əlaqələndirilməlidir.

Əhalinin gəlirlərinin formalaşmasında gəlir vergisi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Gəlir vergisi dərəcələrində baş verən dəyişikliklər bilavasitə əhalinin gəlirlərinə təsir göstərir. Gəlir vergisinin azaldılması digər şərtlər dəyişmədikdə (inflasiya səviyyəsi, faiz dərəcələri) əhalinin real qazancını artırır. Bu zaman əmək bazarında işçi qüvvəsinin təklifi də artır. İşçi qüvvəsinin təklifinin artması isə ona olan tələb artmadıqda yenidən əməkhaqqının aşağı düşməsinə gətirir. Bu, əmək bazarında mövcud olan tələb və təklif qanunudur. Vergi dərəcələrini dəyişməklə əmək bazarında tələblə təklif arasında mövcud olan tarazlıq nöqtəsini müxtəlif istiqamətlərdə dəyişmək olar. Lakin vergi dərəcələri vasitəsilə məşğulluğun stimullaşdırılması iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinə eyni şəkildə təsir göstərmir. Bu, ilk növbədə, əmək bazarında tələb və təklifin əməkhaqqına görə elastikliyindən asılıdır. Adətən, elastiklik əmsallarını qiymətə görə hesablayırlar. Əgər qiymət dəyişir, ona olan tələb dəyişmirsə, onda belə məhsullar qeyri-elastik məhsullar adlanır. Məsələn, çörəyin qiyməti artdıqca, ona olan tələb azalmır. Eyni effekti əmək bazarında da müşahidə etmək olar. Əmək bazarının istehlak bazarından fərqi ondadır ki, tənzimləyici parametr rolunu əməkhaqqı oynayır.

Əgər bazar qeyri-elastikdirsə, yeni əməkhaqqında baş verən dəyişikliklər əməyə olan tələbdə kiçik dəyişikliklərə gətirirsə, onda bu sahədə vergi dərəcələrinin aşağı salınması əmək bazarındakı vəziyyətə az təsir göstərir. Lakin elastik əmək bazarlarında bu dəyişmələr avtomatik olaraq böyük dəyişmələrə gətirir. Belə hallarda vergi siyasəti daha səmərəli təsirə malik olur.

Beləliklə, gəlir vergisində baş verən dəyişikliklər iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində fərqli nəticələrə gətirir. Aparılan elmi tədqiqatlar sübut edir ki, gəlir vergisinin azaldılması hesabına məşğulluğun artırılması qısamüddətli təsire malikdir. Uzunmüddətli dövrdə isə onun təsiri aşağıdır.

Makrosəviyyədə vergi siyasətinin məşğulluğa təsirinin müxtəlif modelləri mövcuddur. Vergi siyasətinin məşğulluğa təsirinin səmərəliliyini qiymətləndirmək üçün Avropa İttifaqı ölkələrində maraqlı tədqiqat aparılmışdır. Sübut edilmişdir ki, əhalinin məşğulluğuna təsir göstərən 260 tədbir içərisində vergitutma ilə bağlı tədbirlər ikinci yeri tutur. Hazırda Azərbaycanda vergilər sahəsində mövcud qanunvericilik, vergi ödəyicilərinə göstərilən elektron xidmətlər, qeydiyyatın «vahid pəncərə» sistemi ilə aparılması məşğulluğun təmin edilməsində böyük rol oynayır. Lakin məşğulluğun səviyyəsi, qeyd edildiyi kimi, yalnız vergi siyasətindən yox, iqtisadiyyatın digər sahələrində aparılan tədbirlərlə də bağlıdır.

Təbrik edirik!

İqtisad elmləri doktoru, professor, AMEA-nın müxbir üzvü Akif Musayevin bu gün 65 yaşı tamam olur. Xalq təsərrüfatı və onun sahələrinin (sənaye) iqtisadiyyatı, planlaşdırılması və idarə edilməsinin təşkili, iqtisadiyyatın riyazi və instrumental üsulları üzrə fundamental elmi tədqiqat işlərinin müəllifi olan Akif müəllim Vergilər Nazirliyinin Vergi siyasəti və strateji araşdırmalar Baş İdarəsinin rəisi kimi yorulmaz fəaliyyət göstərir. 7 monoqrafiyanın, 11 dərslinin, 250-dən çox elmi məqalənin müəllifi olan Akif Musayev Azərbaycanda vergi sisteminin elmi əsaslarının formalaşdırılmasında, xüsusilə Vergi Məcəlləsinin hazırlanmasında müstəsna xidmətlər göstərmişdir. Akif müəllim həm də ən fəal müəlliflərimizdəndir, qəzetimizin hər buraxılışında ölkəmizin vergi sistemi ilə bağlı öz «Rakurs»unu - baxış bucağını oxucularımıza təqdim edir.

Hörmətli Akif müəllimi yubileyi münasibətilə ürəkdən təbrik edir, ona cansağlığı, uzun ömür və işlərində uğurlar arzulayırıq.